

Achterstallig geluk

Van Lieneke Dijkzeul verscheen eveneens bij
uitgeverij Anthos

De stille zonde
Koude lente
De geur van regen
Verloren zoon
Wat overblijft

Lieneke Dijkzeul

Achterstallig geluk

Anthos|Amsterdam

ISBN 978 90 414 2376 4

© 2013 Lieneke Dijkzeul

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagbeeld © Paul Huff/MAI

Foto auteur © Tessa Posthuma de Boer

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

De dijk strekte zich voor haar uit als een snee in het landschap, en de druk op haar borst nam toe. Ze opende een raampje om frisse lucht binnen te laten, al nodigde het weer daar niet toe uit; de wind vinnig, de zon niet sterk genoeg om de wolken te verslaan.

Angst.

Aan de dijk lag het niet. De dijk lag daar onverstoorbaar zichzelf te wezen, het asfalt verweerd na zoveel jaren van dienstbaarheid. Links de groene wal van gras, plukjes schapen ertegen als een weerspiegeling van de wolken, rechts het water, grijs als tin nu de zon niet scheen. De dijk was een grensgebied. Stak je het over, ging je onderworpenheid tegemoet, liet je de vrijheid achter je.

Maar dat was voorbij – niets dreigde nog, behalve herinnering. Vandaag wachtte haar een leeg huis. Stilte. Geen stem, geen vorsende, wetende blik, al op voorhand kritisch. Geen lichaam, verschrompeld, bijna doorzichtig, desondanks nog altijd gezag uitstralend. Of was het macht?

Het gevoel een indringer te zijn – hoe klein ook een bestaan, het behoorde iemand toe, verschaftte hem autonomie.

Vanaf het moment dat de voordeur openging was er sprake geweest van een binnenwereld, in letterlijke zin. Die wereld bestond niet meer. Ze ging de scherven ervan opruimen.

Ze passeerde het monument, en de wolken schoven als decorstukken uiteen. De zon, speler en regisseur tegelijk, belichtte de uitkijktoren. Een volk temde een zee en werd daarvoor beloond met een toren en een sombere kroeg. ‘Consumptie verplicht’. Menigmaal had ze er koffie gedronken, wachtend tot het overschot aan tijd was verdampt, omdat ze voor de zoveelste begrafenis toch weer te vroeg van huis was gegaan. Het hoefde niet meer, want iedereen was dood. Mama was de laatste. Lang geleden was ook zij voorbij het monument gereden, niet met tegenzin maar vol verwachting, en bovendien de andere kant op. Negentien was ze, en ze ging naar Amsterdam voor een logeerpartij. Honderdvijfentwintig kilometer fietsen, maardaarginds lonkte de reuring. Winkels, verlichte terrassen, een schouwburg, de bioscopen. Ze had de afstand moeiteloos overbrugd, in tegenstelling tot de oudere broer die haar vergezelde. Want natuurlijk mocht ze niet alleen, de grote stad was immers vol ongekeerde verlokkingen en gevaren. De broer was uitgeput, viel flauw op de drempel van het logeeradres. Mama had het met sardonisch genoegen verteld. ‘Ach,’ zei ze aan het slot van het epos waarin zij de heldin was, ‘hij was altijd al een moederskindje.’

Zonder te kijken trok ze een sigaret uit het pakje dat op de passagiersstoel lag en tastte naar de aansteker. God, ze werd nu al sentimenteel, en dat bij herinneringen die niet eens de hare waren, zich alleen maar opdrongen omdat ze erin waren gehamerd en zij daar ontvankelijk voor was – ze zag de lichtjes op het plein, wandelde mee langs het IJ, stapte Artis binnen,

rook de doordringende stank van de mottige leeuwen.

De sigaret smaakte naar een in brand gestoken krant, de radio bood ter verstrooiing Mahlers Vijfde Symfonie. Wie bedacht dat elfuur's ochtends de juiste tijd was voor Mahler, wie kon op dat tijdstip existentiële kwesties verstouwen, vervat in zoveel melancholie?

Een halfuur later reed ze het stadje binnen.

Langs de kade lagen schepen kop aan kont afgemeerd, een ervan een groot, streng grijs geschilderd schip. De boeg rees hoog op. Geen marineschip – aan dek liep een jonge vrouw in spijkerbroek en zwart jack met bontkraag.

Vijf was ze, en het was een bloedhete augustusmaand. Er was kermis, in de stad hing een sfeer van lichtzinnigheid. Aan de kade lag een mijnenveger, op de dof grijze flanken grote zwarte letters en cijfers waarvan je de betekenis alleen maar kon raden. Het schip degradeerde alle andere schepen tot nietige bootjes, de mast stak royaal boven de huizen uit, matrozen leunden over de reling. Het kon niet anders of aan boord van zo'n schip werkten uitsluitend helden.

Het mocht bezichtigd worden, en dus liepen ze de geribbelde loopplank op, mama, Tammie en zij. Het krioelde van de mensen, maar mama droeg de zomerjurk met de diepe gele bloemen en de V-hals die volgens oma te ver ging, en ze zette alle zeilen bij, en binnen de kortste keren liep de kapitein naast haar, de gouden strepen op zijn donkerblauwe mouwen blinkend in de zon, toonde hun zijn schip, daalde langs het steile laddertje mee af naar de machinekamer waar het rook naar olie en mannezweet, nodigde hen in zijn hut, bood cola aan, die zij niet lustte zodat hij een matroos eropuit stuurde

om prikvrje limonade te regelen, en al die tijd week de glimlach niet van zijn gebruinde gezicht met de lichte ogen onder het kortgeknipte haar. Hij vroeg mama's telefoonnummer, en toen ze dat niet kon geven omdat ze geen telefoon had, haar adres, en nog dagenlang was mama opgewekter dan ze in maanden was geweest.

Ze wachtte voor de verkeerslichten, sloeg toen links af. Aan de volgende kruising stond de katholieke basisschool die ze acht jaar had bezocht, destijds een meisjesschool, nu al lang gemengd. Het grote plein was vers betegeld en lag er leeg en schoon bij. De schitterende esdoorn die het plein allure had gegeven, was gerood. Ze herinnerde zich de imposante stam, de ruwe, schubbige schors, de gevleugelde splitvruchten die door de wind op hopen werden geveegd. De kinderen ritsten hun duimnagel erlangs alsof ze een tuinboon dopten, spleten ze en plakten ze op hun neus.

De boom was het rustpunt geweest, de verzamelplaats. Alles gebeurde onder de boom – er werd geschuild voor de zon, de regen, de sneeuw. Weer of geen weer, in het speelkwartier moest je naar buiten, terwijl in de beschutting van de ingang de dienstdoende non kleumde met fladderende rokken.

Haar grootvader was hier conciërge geweest. Nadat zijn bloeiende kruidenierswinkel om zeep was geholpen door de moderne zelfbedieningszaken moest een alternatief worden gevonden, en omdat hij een goed katholiek was ontfermde het schoolbestuur zich over hem. 'Zie je nu, Julius, alles betaalt zich uit,' zei oma. Hij voelde zich vernederd, zij was pragmatisch. *Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.*

Hij kreeg instructies en een bruine stofjas, en ook de zorg

voor de jongensschool. 's Ochtends om zes uur fietste hij van de ene school naar de andere om in elk klaslokaal de kachel aan te maken en de kolenkitten gevuld achter te laten, ging daarna thuis ontbijten en fietste terug. Samen met een tuinman en een paar potige nonnen onderhield hij ook de enorme tuin, waartegen de zuidelijke muur van het klooster perzikbomen waren geleid. Laat in de zomer bogen de takken onder de vracht aan vruchten – een zongeekeerde wang rozerood, de andere blank. Eenmaal – tijdens de processie voor Maria-Hemelvaart – had ze een perzik gestolen, hem in het langslopen van een tak gerist en in de zak van haar witte jurk verborgen, waar zijn gewicht wedijverde met dat van haar geweten. Later, op weg naar huis, at ze hem haastig op. De schil was veel taaier dan zijn donzige buitenkant deed vermoeden, maar het sap droop langs haar kin, en nooit was ze de sensatie vergeten van het warme, smeltende vruchtvlees. Een perzik smaakte zoals zijn naam beloofde – weelderig, wulps. Niettemin, of misschien juist daarom, aten de nonnen hem, en ook in andere opzichten waren ze zelfvoorzienend. Verbouwden hun eigen groenten, bakten hun eigen brood, hadden hun eigen kapel. Haar grootvader kreeg kistjes appels mee, steenharde stoofperen, dikke blauwe pruimen, maar nooit perziken.

Soms kwam ze hem tegen in de brede schoolgang met de mozaïekvloer, groette hem bedeesd. 'Dag opa.'

De ruigewenkbrauwen gingen omhoog, alsof het feit dat ze bestond hem nog altijd verbaasde. De ogen bleven neutraal. 'Zo.'

Daar liep hij in zijn stofjas, een gevangene van zijn tijd, dienstbaar aan het kerkbestuur, aan de nonnen, de grimmige moeder-overste, die door oma een bolsjewiek werd genoemd.

Oma zou een suffragette zijn geweest als ze er het geld voor had gehad.

Moediger was hij tegenover een andere onderdrukker. Fietzen en radio's werden in alle vroegte naar de immense zolder van de school gehesen, waar ze bleven tot het eind van de oorlog. De nonnen hadden er geen vermoeden van, de mensen die hem hun radio of fiets toevertrouwden wisten het niet, zelfs zijn vrouw was er niet van op de hoogte, want bij haar was geen geheim veilig.

Op zijn eigen zolder verborg hij tijdens razzia's zijn zonen achter het luik waarvoor hij ostentatief zijn brandweeruniform en -helm had gehangen. *'Feuerwehr? Schon gut.'* De eerste twee jaar kwamen ze zo ongeschonden door, maar toen werd de jongste op straat opgepakt en in Maagdenburg tewerkgesteld, waar hij de bombardementen overleefde. Hij keerde terug als een kettingrokend skelet, had iemand nodig om zijn sigaretten voor hem te rollen, omdat zijn vingers te veel trilden. De oudste zoon had langer geluk, al moest hij uiteindelijk vanaf Arnhem honderdvijftig kilometer naar huis lopen nadat hij was ontsnapt tijdens het graven van tankwallen. *'Die Duitsers geloven er zelf al niet meer in.'*

Het leven werd duurder na de oorlog, maar het salaris van een conciërge steeg niet evenredig met de prijzen, zodat er in de avonduren uitvaartpolissen moesten worden verkocht. Daarnaast werd hij aanspreker. Voor de rouwstoet uit liep hij, met bedaarde pas, de zwarte hoge hoed stevig op het hoofd geplant. Een rechtschapen man, een consciëntieus kostwinner, een verdienstelijk violist en zanger, een spijkerharde vader en een onverzoenlijke grootvader. Een vat vol tegenstrijdigheden; omdat zijn vrouw hield van streekromans las hij

haar die geduldig voor, de gevoelige passages met geknepen stem, vechtend tegen een ontroering die hij gênant had gedacht.

Haar moeder had de onverzoenlijkheid van haar vader geërfd, en merkwaardig genoeg eveneens diens rigide opvattingen omtrent fatsoen en decorum overgenomen, ook al was haar gedrag daar ogenschijnlijk mee in tegenspraak. Ze had geen gelukkige hand in het kiezen van haar mannen, wat haar er niet van weerhield hen te trouwen en/of zwanger van hen te worden. Die vergissingen, en de gevolgen ervan, boekte ze af onder de post 'slachtofferschap', waarmee wat haar betrof de balans was opgemaakt. 'Mannen,' zei ze bitter. 'Ze zijn allemaal hetzelfde.' Waarna ze behendig flirtte met de herenkapper die leed onder het regime van een struise echtgenote, opdat hij haar dezelfde prijs zou berekenen als de oude heertjes wier kalende schedel alleen een tondeuse behoefde. In ruil mocht hij haar krullen temmen, zijn handen met welbehagen halen door dat weelderige vrouwenhaar, boog ze haar hoofd voor hem, huiverde als hij die tondeuse gebruikte voor de finishing touch, zodat hij liefkozend kon zeggen: 'Wat ben je toch een raspaardje.'

'Natuurlijk wil hij met me naar bed,' legde ze haar dochters uit. 'Alle mannen willen maar  n ding.'

Ze draaide de parkeerplaats op, zette de motor af en keek naar de betonnen kolos tegenover haar, twaalf verdiepingen hoog. Destijds modern en gewild, maar na jaren van verwaarlozing grauw en troosteloos. Een kazerne voor de nuttelozen, de overtolligen die zich geen betere huisvesting konden veroorloven.

In de hal zocht ze naar de juiste brievenbus en maakte hem open met de kleinste sleutel aan de bos van drie. Voordeur, kelderbox, brievenbus. De bus puilde uit; geen post, alleen reclamefolders, naar binnen gepropt door haastige bezorgers. ‘Mijn dagelijkse uitje,’ zei haar moeder, aanvankelijk ironisch, later in klagerige ernst. Met de post in haar boodschappentas geborgen schuifelde ze langs het flatgebouw, stak over naar de kleine supermarkt, sloeg een miniblikje groente in – wortelen, sperziebonen, doperwten – twee tartaartjes, ook alvast een voor de volgende dag, een bekertje yoghurt, een verpakking drinkbouillon ‘voor als ik niet zo’n trek heb’, tergend met haar traagheid de caissière met het hennarode haar en schuifelde terug. Toen zelfs de boodschappentas te zwaar werd, kwam er een op wieltjes. ‘Ik lijk wel een oude vrouw.’

In de verf van de liftdeur was het woord ‘kankerhoer’ doorgekrast en in verse letters vervangen door ‘kutwijf’. Op de vloer lagen de verdroogde resten van wat braaksel moest zijn. Als armoede een geur had, hing hij hier.

De galerij was tochtig als elke galerij, uit welke hoek de wind ook waaide. Naast sommige voordeuren stonden bloembakken met daarin resten van planten – vergeefse pogingen de zomer te lokken naar de twaalfde verdieping. Papperige geraniumstengels, zwart geworden blad. Mama had altijd gesproken van ‘mijn appartement’, nooit van ‘mijn flat’. Ook naast haar deur stond een pot, geen lelijke bruine kunststof maar aardewerk. Ze herkende een Afrikaanse lelie. Geraniums waren ordinair, net als goudbloemen en begonia’s. Met de stapel reclamefolders in haar ene hand tastte ze in haar jaszak naar de sleutelbos.

De buurdeur ging open en er kwam een vrouw naar buiten die haar van top tot teen monsterde. Een amorfe vrouw van middelbare leeftijd, met een bijpassend onbestemd uiterlijk, maar zonder de onzekerheid die daar meestal mee gepaard gaat. ‘Ze is dood, hoor.’

‘Dat weet ik.’

‘En het spijt ons niet,’ zei het mens, dat ook bij nadere beschouwing het gezicht had van iemand die in een flat woont en niet in een appartement. ‘Ze heeft ons het leven knap zuur gemaakt. Altijd klagen, altijd kankeren. Niks deugde.’

‘U spreekt over mijn moeder.’ Ze stak de sleutel in het slot, al had ze hem liever in een van de fletse ogen gestoken.

‘Een lastige tante,’ zei de vrouw onberoerd. ‘Mijn zoon gaat er wonen, met zijn vriendin.’ Ze toonde een ongelijke rij tan-

den in verschillende gradaties van vergeling. Linksboven ontbrak de kies direct achter de hoektand. Eerste premolaar.

Ze kon eindelijk de deur openduwen. ‘Ik wens u veel plezier samen.’

‘Kouwe kak,’ constateerde de buurvrouw. En toen afdoend: ‘Net als je moeder.’

In het halletje ademde ze de stilstaande lucht in. Geurloos. Geen opwekkende vleug van kruidnagel, tabak, koffie, wijn, parfum. Zelfs geen artificiële dennengeur vanuit het toilet, waarvan de deur op een kier stond. Neutrale lucht als in de wachtkamervan een arts.

Aan de eikenhouten kapstok hingen twee jassen, elk aan hun koperen haak. Een beige zomerjack – de vale kleur van vergeten mensen. Geen in de kraag verborgen capuchon, goddank, een detail waarop een vlotte verkoopster zou hebben gewezen. ‘Zo praktisch!’ In de taille een lichte rimpeling van elastiek om het geheel nog de illusie van ontwerp te verlenen.

De winterjas herkende ze. Zachte, donkergrijze wol. Een onverwacht zwierige plooi op de rug, een grote kraag die mama met een restje koketterie had opgeslagen, vier jaar geleden, toen ze haar had meegenomen naar een restaurant met winterterras. ‘Staat me wel, hè?’ Het hād haar geflatteerd; de opgeslagen kraag maakte van haar een oude Italiaanse actrice, gerimpeld, maar nog altijd vertrouwend op de botstructuurvan haar gezicht – de hoge jukbeenderen, de holte als van een duimafdruk daaronder, de zware oogleden. De krullen, zilvergrijs, die de kraag raakten, er op de juiste wijze overheen hingen.

Tijdens de lunch spraken ze met trage stemmen, haalden ongevaarlijke herinneringen op, wensten beiden dit tot een succes te maken. Daarin waren ze geslaagd, zij het dat haar moeder na toiletbezoek de weg terug was kwijtgeraakt en in de keuken belandde, vanwaar men haar met zachte hand naar het terras had begeleid. Het was de eerste waarschuwing voor wat volgen zou, en ze had het als zodanig herkend, raakte in paniek. ‘Ik wist niet waar ik was, mijn hoofd was leeg!’

Zij had het weggelachen. ‘Je had dat glas wijn niet zo snel moeten drinken.’

Maar toen ze haar thuis afzette was er opnieuw een moment van angstige verwardheid. ‘Waarom breng je me hiernaartoe? Ik wil naar huis!’ En ze toonde de sleutelbos van het oude huis, het echte huis, waarin haar kinderen waren opgegroeid. Er zaten roeststipjes op de baard van de looper, waarmee door wie handig was en geduld betrachtte ook de voordeur van de naastgelegen huizen kon worden geopend. Residu van een tijd waarin burens bijna identieke sloten hadden en erop rekenden dat daarvan geen misbruik zou worden gemaakt.

In de huiskamer had de klok als eerste het wachten opgegeven. De oude, comfortabele stoel met de doorgezakte vering stond er moedeloos naast, als een passagier bij een bushalte.

Ze verzette de wijzers, trok het gewicht omhoog, duwde tegen de slinger. De klok begon te tikken, waarna het nog stiller werd. Het uurwerk was zichtbaar, een replica van de primitieve spijkeruurwerken. Ook de behuizing was van ijzer, en elegant ondanks het materiaal. Lang geleden had haar moeder de klok in Engeland gekocht tijdens een van de korte trips die zij vakantie noemde. Met taaie volharding had ze hem mee naar

huis gezeuld. ‘Hij loopt nooit gelijk,’ constateerde Joes. ‘Daar heb ik hem niet voor gekocht,’ zei ze.

Tammie vond de klok mooi, wilde hem graag. Zijzelf had op voorhand niets kunnen bedenken dat ze zou willen hebben, waarvan ze de last zou willen dragen. Zelfs niet de Don Quichot, zijn lans stevig in zijn hand geklemd, zijn broodmagere lijf fier rechtop in het zadel van zijn schonkige paard waarvan de benen – onwaarschijnlijk dun en met kwetsbare kniegewrichten, met tederheid waren gesneden uit het weerbarstige kersenhout. Ook uit het gezicht sprak het vakmanschap van de kunstenaar, die kans had gezien de essentie weer te geven van Quichots geest: vrolijke waanzin. Het was de reden geweest waarom ze het beeldje had gekocht, dat en haar moeders verrukking na het lezen van Cervantes’ boek. ‘De man had gelijk. Maar in de praktijk valt het niet mee de wereld te zien zoals die zou moeten zijn.’ Over literatuur waren ze het meestal eens, en een verschil van mening leidde niet tot verbitterde ruzie maar hoogstens tot een twistgesprek waarvan ze beiden genoten.

Ze wilde geen meubels, geen van de boeken, zelfs niet de sieraden – de gouden oorknoppen met hun krans van granaten, noch de bijpassende ring, de armbanden, het horloge, ook na vijfendertig jaar onvermoeibaar accuraat. Geen goud. Ze droeg zilver, zo ze iets droeg. Fraaiervan kleur, bescheiden, subtiel. Ze had haar moeders liefde voor goud nooit begrepen – de hang naar de uiterlijke tekenen van welstand. Het derde mama niet dat haar sieraden geschenken van haar kinderen waren geweest, integendeel, want zij had hen tot die welstand grootgebracht.

Ze ging een ogenblik op de bank zitten, een tweezitsbank

met bekleding in crème en zachtblauw. ‘Neem toch een driezitsbank, mama, dan kun je erop liggen.’ ‘Geen sprake van, slapen doe je in je bed.’

De demonstratieve koppigheid waarmee alles werd afgewezen wat het leven aangenamer zou kunnen maken. Starings hoofdige boer. Falen werd het lichaam niet toegestaan, falen betekende een hellend vlak, het synoniem voor ouderdom, en hoe zou je daaraan kunnen toegeven zolang je stellig beweerde ook op je tachtigste nog te zijn wie je altijd was? ‘In mijn hoofd ben ik een meisje van twintig.’ Misschien was het waar, kwam daaruit het gebrek aan zelfreflectie voort. Het zou veel verklaren.

Tegenover de bank de boekenkast, en daarnaast de kast met langspeelplaten. De pick-up was sinds jaren gesneuveld, maar de platen bleven, stuk voor stuk verbonden met een herinnering.

Sibelius’ Vioolconcert. Han had het gespeeld bij zijn afstuderen aan het conservatorium. Ze hadden op de eerste rij gezeten, mama, Tammie en zij, en haar moeders schroeiende blik, onafgebroken op hem gevestigd, had Han zichtbaar gehinderd. Ongeremde trots, op hem, maar vooral ook op zichzelf. Zij had mogelijk gemaakt dat haar zoon daar stond, offers voor hem gebracht, en wilde hij daar nu eindelijk dankbaar voor zijn?

Stravinsky, ‘Le Sacre du Printemps’, omdat Han haar had laten kennismaken met de moderneren. Ze sputterde tegen, maar werd tot haar verbazing onmiddellijk geboeid, al kon ze niet benoemen waarom de rauwe schoonheid van deze muziek haar ontroerde.

Naast de Sacre natuurlijk 'Petrouchka'. Ach, Petrouchka. Ze stond op, trok de hoes met enige moeite tussen de andere vandaan. Haar moeders jeugdliefde, inmiddels paukenist, had geëxcelleerd, en het was een memorabel concert.

De jeugdliefde was een onschuldige en oprechte liefde. Ze speelden als peuters al samen, waren onafscheidelijk. Hij riep haar vanachter het hoge smeedijzeren hek dat een enorme tuin begrensd, en zij stak de stille straat over, die door niet meer verkeer dan paard-en-wagen werd opgeschrikt. Op haar billen deed ze dat, omdat de rachitis haar beentjes zodanig had verzwakt dat ze moeilijk liep. Tussen de middag at ze mee in de eetkamer van het grote huis, leerde dat een middagboterham ook lunch kon heten, dat er gezinnen waren die hun eigen koers voeren, niet baden voor het eten en daarvoor niet eens werden gestraft door de god die zij geacht werd te vrezen.

Zij werd van school gehaald om voor haar moeders laatste baby te zorgen, hij ging naar de middelbare school en daarna naar het conservatorium, en ze verloren elkaar uit het oog. Hij werd paukenist, en zij mislukte, en ze begrepen te laat dat ze voor elkaar bestemd waren. Zij had inmiddels vier kinderen en geen man, hij twee zonen en een zeurderige vrouw die niet van muziek hield.

In de pauze van concerten kwam hij onmiddellijk naar haar toe, dikwijls zelfs al met een glas wijn, omdat hij erop vertrouwd was dat ze er was. Streek haar dochter over het hoofd en negeerde die daarna volledig, schoof zijn stoel dicht naast de hare en dronk haar aanwezigheid in. Na afloop wachtte ze op hem, zodat hij haar in haar jas kon helpen – het enige fysieke contact dat hij zich wilde permitteren. Het kind vergeten stonden ze daar samen, niet langer dan een ogenblik, een eilandje

in de woeling van dringende lichamen; de grote man met imposante manen en brede polsen, zich buigend naar de kleine vrouw die naar hem opkeek, hem keer op keer verloor en daar genoeg mee nam, bang zelfs deze schamele romantiek te moeten missen.

Nooit had ze naar waarheid geantwoord op zijn vraag hoe het ging. In plaats daarvan schiep ze een imaginair bestaan. Alles wees erop dat Han een briljant violist zou worden, ook de andere kinderen deden het goed, en financieel redde ze zich uitstekend. Hoe zou ze concerten kunnen bezoeken als dat niet zo was? Ze vertelde hem niet dat ze het geld daarvoor bij elkaarsprokkelde doorte goochelen met de talloze potjes met opschrift. Huur, gas, licht, water, kolen, snaren, schoenen. Een avond lang maakte ze deel uit van de wereld waartoe ze had willen behoren. En hij accepteerde haar voorstelling van zaken, misschien uit gemakzucht – een gevaarlose romance immers – misschien deels met de wens die romance te laten duren, zonder complicaties.

Haar dochter hunkerde naar slagwerkles, en ze wist het maar negeerde het. Met genoeg zou hij gratis lessen hebben gegeven, maar haar trots verhinderde het hem om een gunst te vragen. Voor één kind had ze het kunnen opbrengen, een tweede gang naar Canossa was te veel.

Zij was mee geweest naar het concert, zoals ze altijd mee mocht wanneer ze dat wilde. Acht jaar oud zat ze in de zaal en luisterde naar georkestreerde chaos. Overweldigd. Een schimmig dagen van wat de wereld te bieden had, een onomschreven verlangen daarnaar. Honger.

Petrouchka kreeg een staande ovatie, de jeugdliefde zijn

deel ervan. Na afloop nam hij in de foyer complimenten in ontvangst; plotseling een gewone man, al wat ouder, zijn hageelwitte frontje ietwat gekreukt, een glans van zweet nog op zijn voorhoofd, zijn ogen schitterend in nagenieten, zijn stem iets te luid.

Waarom wist ze dit nog, hoe kon het dat ze het allemaal had opgeslagen? Ze had ondervonden dat een goed geheugen geen zegen was. Maar kennelijk selecteerde het feilloos wat van belang was. Want van belang was het – een ervaring die haar niet alleen de muziek had geschonken maar ook het decor. De ijdelheid van de kunstenaar had getoond, het vanzelfsprekende accepteren van bewondering als iets waar hij recht op had.

De ontzuuchtering daarna. Ze waren tot het eind gebleven, al dreigde op de achtergrond de laatste trein naar huis. Maar mama straalde, mama was *la belle du bal* en onvermoeibaar.

Buiten viel een ijzige motregen. Orkestleden zeulden hun instrument naar hun auto, de klinkers glommen in het licht van te weinig lantaarns. Mama kreeg natte voeten in haar zwartfluwelen liefdadigheidspumps. Maar een concert was een concert, en bovendien had ze geen andere schoenen.

Het boemeltje naar huis. Een lege, koude coupé. Alleen zij tweeën, hun bleke gezichten weerspiegeld in de beregende ruit waarachter lege weilanden vermoed konden worden. Thuis hongerig naar bed, de beduusdheid die inslapen bemoeilijkte nog niet geweken, Tammie die half wakker werd, zich omdraaide. ‘Was het mooi?’

En de volgende ochtend onverbiddelijk naar school.